

Vai uzņēmējam jānolīgst detektīvs pircēju izsekošanai?

Alisa Leškoviča, ZAB "SORAINEN", zvērināta advokāte

<https://www.itiesibas.lv/raksti/tiesvedibas/tiesvedibas/vai-uznemejam-janoligst-detektivs-pirceju-izsekosana/15822>

Preču plūsma dažādu likumdošanas izmaiņu dēļ šobrīd ir samērā sarežģīta – pirms darījumiem jāpārbauda virkne formalitāšu, lai nepārkāptu noteikumus. Dažbrīd ir sajūta, ka šī tēma ir detektīvromāna cienīga...

Viņš ieskatījās sava auto atpakaļskata spogulī un pamanīja tumšas krāsas automašīnu. Šo pašu auto viņš redzēja dienu iepriekš pie sava biroja, bet vēlāk arī uz ielas pretī mājām. Bija skaidrs, ka jau vairākas dienas viņam kāds seko. Arī blakus esošā biroja sekretāre stāstīja, ka vairāki cilvēki interesējušies par viņa uzņēmumu un uzdevuši daudz jautājumu.

Izdomājums vai tomēr realitāte?

Tā, šķiet, varētu sākties kāda asa sižeta filma. Tomēr tieši tāda ir ideālā pasaule no nodokļu piemērošanas skatupunkta. Pircējam ir jāzina, no kā viņš pērk. Savukārt pārdevējam jāzina, kam pārdot. Tik žēl, ka "ir jāzina" robeža ir tik "izplūdusi" – tā vien šķiet, ka, lai uzņēmējam nākotnē nerastos problēmas ar uzņēmumu ienākuma nodokli (UIN) vai pievienotās vērtības nodokli (PVN), ir jānolīgst detektīvs, kas izsekos katram pircējam vai pārdevējam, no kura uzņēmējs pērk vai kam viņš pārdod preces.

Tomēr arī noalgot detektīvu var nebūt pietiekami. Uzņēmumam jānolīgst arī ekstrasensi, kas spēj paredzēt nākotni, jo, ja pēc kāda laika darījuma partneris bankrotēs un beigs saimniecisko darbību, atbildība par viņa nodokļu parādiem var būt uzņēmumam, kas bija neuzmanīgs darījumu partneru izvēlē. "Tev vajadzēja zināt, ka konkrētais darījums ir iesaistīts krāpšanas shēmā!" kā notiesājošs spriedums tiks ierakstīts audita lēmumā, jo "nav izskaidrojams, kāpēc (vairākus mēnešus vai gadus pēc darījuma veikšanas) uzņēmuma darījuma partneris neatsaucas uz Valsts ieņēmumu dienesta (VID) aicinājumiem vai darījuma partnera bijušās amatpersonas kaut kad sen administratīvi sodītas par nesadarbošanos ar VID." Nav gan saprotams, kā uzņēmums var to nokontrolēt vai zināt.

Paviršais CMR

Situācija kļūst vēl sarežģītāka, ja uzņēmums pārdod preces uz citu Eiropas Savienības (ES) valsti un vēlāk noskaidrots, ka prece nemaz nav piegādāta uz starptautiskajā preču-transporta pavadzīmē jeb CMR norādīto adresi, bet "pazuda" kaut kur pa ceļam, tāpat kā "pazuda" arī pats darījuma partneris.

Tādējādi pēkšņi nevērīgi aizpildītā CMR, ko uzņēmums uzskatīja par galveno pierādījumu, ka prece izvesta no Latvijas, kļūst par galveno klupšanas akmeni jautājumā par uzņēmuma tiesībām piemērot 0% PVN preču piegādēm uz ES, jo tieši to, vai piegādi ES apstiprinošos dokumentos objektīvi ir patiesas ziņas, VID un tiesa uzskata par izšķirošu, vērtējot jautājumu par 0% PVN piemērošanu.

Tomēr jānorāda, ka retos gadījumos CMR aizpildītas atbilstoši likuma burtam. Bieži vien CMR ir paviršas un tajos trūkst būtiskas informācijas, kas vēlāk uzņēmumam var maksāt dārgi. Tomēr aplami uzskatīt, ka meklēt trūkumus CMR ir VID pašmērķis, lai liegtu uzņēmumam tiesības piemērot 0% PVN. Parasti ir vairāki apstākļi, kas liecina par iespējamu krāpšanu. Šādā gadījumā jāvērtē, cik būtiski ir pieļautie trūkumi un cik rūpīgs bija uzņēmums. Ja trūkumi dokumentos ir tik lieli, ka nav iespējams pārbaudīt piegādes atbilstību likuma prasībām, tas var būt pamats apšaubīt 0% likmes piemērošanu.

Šādas problēmas gan vairāk rodas tad, ja preču piegāde notiek atbilstoši "Incoterms EXW" (piegāde no rūpnīcas) noteikumiem, proti, ja par preču iekraušanu transportlīdzeklī un turpmāku transportēšanu atbildīgs pircējs, savukārt uzņēmumam (pārdevējam) vienkārši jānodrošina preču pieejamība norādītajā vietā (parasti pārdevēja rūpnīcā vai noliktavā). Lai gan preču piegāde ar šādiem nosacījumiem ir ekonomiski pamatota (pārdevējs neuzņemas ne izmaksas, ne riskus preču transportēšanas laikā), pierādījumi, ko pārdevējs var iesniegt nodokļu iestādēm, atkarīgi no informācijas, ko viņš šim nolūkam saņem no pircēja. Pēc būtības pārdevējam nav objektīvu iespēju pārbaudīt, vai prece tiešām izvesta uz citu valsti un pircēja norādītā informācija atbilst patiesībai, tādēļ uzņēmumam vai nu jāuzticas savam darījuma partnerim, vai arī jāveic detektīvromāna cienīga izmeklēšana.

Eiropas Savienības Tiesa vairākkārt norādījusi, ka arī tad, ja CMR izrādījās viltota (vai pircēja norādītā informācija tajā neatbilst patiesajiem lietas apstākļiem), uzņēmums saglabā tiesības piemērot 0% PVN. Vienīgais noteikums, kam jābūt izpildītam – uzņēmumam jāspēj pierādīt, ka tas veicis visus saprātīgi sagaidāmos pasākumus, lai pārliecinātos, ka tā īstenotā piegāde ES iekšienē nav saistīta ar dalību krāpšanā.

Kad saprātīgais vairs nav saprātīgs

Diemžēl praksē valda mīts, ka ar "saprātīgi sagaidāmiem pasākumiem" jāsaprot tikai formāla pārliecināšanās, vai darījuma partneris ir reģistrēts PVN maksātāju reģistrā (kā to kādreiz 2013.gada 7.maija spriedumā lietā [SKA-14/2013](#) norādīja Senāts). Tomēr tas tā nav!

Lai gan tad, ja ir kādas pazīmes, kas rada aizdomas par nelikumību vai krāpšanu, informētam tirgus dalībniekam varētu noteikt pienākumu noskaidrot papildu informāciju par citu tirgus dalībnieku, kam viņš iecerējis pārdot preces, tomēr VID nevar vispārīgi prasīt nodokļa maksātājam veikt padziļinātas pārbaudes par saviem darījuma partneriem.

Praksē diemžēl viss ir citādi. Joprojām novērojams, ka 0% likmes piemērošanu preču piegādēm ES (tāpat kā priekšnodokļa atskaitīšanu par preču iegādēm) var atteikt arī tad, ja, piemēram, darījuma partneris nesniedz gada pārskatus, izslēgts no PVN reģistrēto personu reģistra (daudzus mēnešus pēc darījuma) vai transporta pakalpojumu sniedzējs nereaģē uz VID aicinājumiem sniegt paskaidrojumus.

Turklāt piemērot 0% likmi nereti atteikts arī tad, ja VID rīcībā nav informācijas, ka konkrētais transportlīdzeklis, ar ko pārvadāta prece, šķērsojis Latvijas robežu. Tikai tiek noklusēts, ka ne visos robežu šķērsošanas punktos ir video kameras, kas fiksē robežas šķērsošanas faktu. Tādēļ, ja transportlīdzeklis šķērso robežu vietā, kur šādas kameras nav, VID datubāzē informācija nemaz neparādās. Turklāt daļa no kamerām ir kaimiņvalstu pārziņā. Tā vien šķiet, ka drīz vien no preču pārdevēja prasīs arī sekot, pa kādu maršrutu pircējs izved precī.

"Saprātīgi sagaidāmo pasākumu" robežas izplūdušas tiktāl, ka dažreiz jābrīnās, vai Latvijā vispār iespējams veikt komercdarbību. Kādā spriedumā uzņēmumam pārņemts pat tas, ka, tiekoties ar darījuma partnera pārstāvjiem, tas nav prasījis uzrādīt personām pilnvaras un nav uzdevis jautājumu, kāpēc darījuma partnera e-pasts beidzas ar ".ru". Tiesas ieskatā, ja uzņēmums, piemēram, ir no Polijas, tad arī e-pastam jābeidzas ar ".pl". Interesanti, vai tiesas vērtējums atšķirtos, ja darījuma partnera e-pasts beigtos ar ".com" vai ".eu"?

"Kā jūs varējāt zināt, ka cilvēks, ar kuru jūs sarakstījāties e-pastā, ir pircēja pārstāvis? Arī tas, ka jūs pieņēmt preču pasūtījumus elektroniski e-pastā vai telefoniski, izklausās maz ticami!" norādīja tiesa.

Tiesas spriedums

Laimīgā kārtā iejaucās Senāts, 2019.gada 5.septembra spriedumā lietā SKA-785/2019 skaidrojot, ka iestādēm un tiesām tomēr jāņem vērā arī komercdarbībai raksturīgā ātrā civiltiesiskā aprīte un tas, ka komercdarījumos nevar iztikt bez noteiktas savstarpējas uzticības. Tas nenozīmē, ka akli

jāuzticas ikvienam, taču tiesas vai iestādes noteiktais drošības līmenis nevar būt nesamērīgs un neatbilst realitātei. Jāņem vērā, ka papildus komersanta gribas izteikumam, rīcības nozīmei un sekām komersantu savstarpējās tiesiskajās attiecībās **Komerclikums** piešķir nozīmi arī tādai parādībai kā komerciesiskajā apgrozībā attiecīgajā nozarē pastāvošajām paražām jeb komerciālajām paražām.

Telefonisku vai elektronisku saziņu mūsdienās izmanto bieži, un to lieto arī tiesvedībā, neskatoties uz komercnoslēpuma un fizisku personu datu aizsardzības nepieciešamību. Apstākļi, ka preču pārdevējs ar klientiem sazinājies elektroniski, neļauj ne konstatēt pārdevēja labticības trūkumu vai nolaidību, ne prezumēt, ka pārdevējs zināja vai tam bija jāzina par piedalīšanos krāpšanā nodokļu jomā.

Analoģiski apsvērumi par komerciālajām paražām un darījumu partneru uzticamību jāņem vērā arī darījumu partneri pārstāvošās personas rakstiska pilnvarojuma nepieciešamības un identitātes pārbaudes kontekstā. Nav izslēgts, ka konkrētos apstākļos tiesa to varētu atzīt par saprātīgi sagaidāmu rīcību, taču Senāts neuzskata, ka tā būtu tiesību normās izvirzīta prasība vai vispārzināma prakse, slēdzot komercdarījumus.

Kas tālāk?

Ja šādi turpināsies, iespējams, nākotnē, piemēram, Itālijas vai Ķīnas iedzīvotājam, kas vēlas iegādāties Latvijā ražotu preci, būs jābrauc pie mums ciemos. Cik liela tad būs preces pašizmaksa, un cik daudzi ārvalstnieki vēlēsies sadarboties ar mūsu uzņēmējiem?

Ņemot vērā pašreizējo iestāžu un tiesu praksi, katram uzņēmumam ieteicams būt rūpīgam, izvēloties darījuma partnerus, savukārt preču piegādēm izvēlēties uzticamus pārvadātājus, izvairoties no preču piegādes saskaņā ar "Incoterms EXW" nosacījumiem.